

VIRTUAL VOSITALARDAN FOYDALANIB TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDAGI KAMCHILIKLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Abdulvohidov Turg'unali Abduqaxxor o'g'li

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

<https://orcid.org/0009-0002-0828-7109>

Annotatsiya: Tinglab tushunish — zamonaviy til o'rganishda, xususan, xorijiy tillarni o'zlashtirishda muhim kompetensiya hisoblanadi. Ayniqsa, axborot kommunikatsiya texnologiyalari va virtual vositalar hayotimizning barcha jabhalariga chuqur kirib kelgan hozirgi zamonda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning yangi yo'llari va o'ziga xos muammolari yuzaga chiqmoqda. Virtual vositalar — audio va video yozuvlar, onlayn darslar, podkastlar, virtual kommunikatlarga asoslangan dasturlar — bu kompetensiyani shakllantirish hamda rivojlantirishda beqiyos xizmat qiladi. Biroq bu yo'nalishda ham qator muammolar va kamchiliklar kuzatiladi. Ushbu maqolada virtual vositalardan foydalanishda yuzaga keladigan kamchiliklar va ularni bartaraf etishning samarali usullari atroflicha yoritilib, tinglab tushunishni rivojlantirishda doimiy ravishda uchrab turadigan muammolar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: virtual vositalar, tinglab tushunish, kompetensiya, tahlim jarayoni, audio materiallar, video materiallar, metodik yondashuv, nazorat tizimi, motivatsiya, texnik imkoniyatlar.

Virtual vositalar yordamida til o'rganishda birinchi o'rinda interaktivlik ko'rsatiladi. Kerakli ta'limiy materiallar, real vaqtda audio hamda video yozuvlar orqali chet tiliga oid dasturlar ko'plab foydalanuvchilar ehtiyojini qondiradi. Shunga qaramay, virtual muhitning kamchiliklari ham bor. Asosiy muammolardan biri — audio va video materiallarning sifati. Ba'zida audiomateriallar shovqinli, notabiiy yoki juda tez, yalpi nutqda beriladi. Bunday hollarda, tinglovchi talaba yoki o'quvchi matnni to'liq idrok eta olmaydi, ayrim so'z va tovushlarni

tushunmaydi, natijada tinglamaning samaradorligi pasayadi. Bundan tashqari, virtual muhittagi matnlarning murakkablik darajasi, texnik nosozliklar, internet tezligining pastligi va uzilishlar ham o'rganish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, tinglab tushunishga asoslangan topshiriqlarning virtual vositalarda noto'g'ri, bir xil yoki zerikarli formatda chiqarilishi va ular ustida muntazam metodik ish olib borilmagani ham muammolardan biridir. Ko'plab onlayn platformalarda audio matnlarga doir mashqlar faqat test ko'rinishida, qisqa vaqtli va cheklangan funksiyalarda ishlanadi. Bu esa tinglab tushunish ko'nikmasi rivoji uchun yetarli emas. O'quvchilarga va talabalar uchun tushunarli, bosqichma-bosqich murakkablashtirilib boriladigan hamda interaktiv vazifalar yetishmaydi. Yana bir muammo — virtual vositalarda oraliq va yakuniy nazorat samaradorligining past darajada bo'lishidadir. Audio va video matnlarni avtomatik baholovchi dasturlar har doim ham insoniy omillarni (intonatsiya, hissiyot, ma'no) to'liq e'tiborga olmaydi. Shu sababli, o'rganuvchi raport nazoratini real sharoitda o'tkazish imkoniyati ham cheklangan bo'ladi [1].

Virtual vositalar yordamida tinglab tushunishni rivojlantirishda motivatsiyaning yetishmasligi ham jiddiy muammo sanaladi. Aksariyat o'rganuvchilar virtual mashg'ulotlarda faol ishtirok etmaydi, ular uchun mashg'ulotlar zerikarli ko'rinadi yoki mustaqil ishlashga qiyin bo'lib tuyuladi. Shuningdek, o'qituvchi tomonidan muntazam va individual yondashuv yetishmasligi, audio va video materiallardan foydalanishda muammoli joylarni izohlash imkoniyatining yuqoriligi ham samaradorlikka ta'sir ko'rsatadi. Virtual tarzda bilim o'zlashtirishda metodik qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish samarali olib borilmasa, tinglab tushunishga oid ko'nikmalar sust rivojlanadi. Yuqoridagi kamchiliklarni bartaraf qilish uchun ilmiy asoslangan va tajriba asosidagi bir qancha metodik yondashuvlarni qo'llash lozim. Avvalambor, virtual vositalar yordamida tinglab tushunishga oid matnlar hamda topshiriqlar sifatli va darajaga mos tuzilishi zarur. O'rganuvchilar qiyinchilikka duch kelmasliklari uchun audio va video materiallarning sifati yuqori bo'lishi, nutq tabiiyligi saqlanishi, vaziyat va mavzu aniqligi ta'minlanishi lozim. Tinglab tushunish uchun

qulay muhit yaratish, qisqa va oqilona audio matnlar bilan boshlab, keyinchalik murakkab materiallarga asta-sekin o'tish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, mashg'ulotlar vaqtida ularning individual yoki guruh bo'lib ishlashi uchun imkoniyatlar kengaytirilib, o'quvchilarning faol ishtiroki oshiriladi [2].

Natijadorlikni orttirish uchun mashg'ulotlarni doimiy ravishda nazorat qilish, o'rganilgan matnlarni qayta takrorlash, oraliq va joriy baholash tizimini ishlab chiqish muhimdir. Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanib, audio topshiriqlarga tarixiy yoki zamonaviy kontekst kiritilgan, multidistsiplinar, qiziqarli va hayotiy mazmunga ega bo'lgan matnlarni tanlash ijobiy samara beradi. Shuningdek, tinglab tushunish kompetensiyasi rivojida mustaqil ishlashga rag'batlantirish, baholash tizimiga turli interaktiv o'yinlar, viktorinalar, muammoli vaziyatlar kiritish ham foydalidir. Virtual vositalarda tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'qituvchi faol ishtirokchi va yo'naltiruvchi bo'lishi lozim. O'rganuvchilarga mustaqil izlanishda yordam berish, audio va video yozuvlardagi asosiy fikrlarni topishda maslahatlar berish, noto'g'ri tushungan yoki qiyin topilgan so'zlarni tushuntirish ularning ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi. O'qituvchilar o'z faoliyatida zamonaviy virtual ta'lim platformalaridan, onlayn test va interaktiv dasturlardan samarali foydalanishlari mehnat unumdorligini oshiradi. O'quvchilar esa, o'zlashtirish darajasini o'zlari nazorat qilish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa tinglab tushunish bo'yicha o'z ustida muntazam ishlashda muhim motivatsiya manbai bo'ladi [3].

Yana bir muhim jihat — virtual vositalar bilan ishlashda texnologik jihatdan to'la qulaylik yaratish. Ya'ni, talaba va o'quvchi uchun barqaror internet, zamonaviy audio qurilmalari, qulay dasturlar va resurslarga ochiq kirish ta'minlanishi lozim. Ayrim hollarda, texnik nosozliklar yoki texnologik imkoniyatlarning cheklanganligi o'quv jarayonini sekinlashtiradi va kam samarali bo'lishiga olib keladi. Shu sababli, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, yangi dastur va ilovalardan muntazam foydalanish, har bir o'quvchining texnik imkoniyatlarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Tinglab tushunishga oid virtual topshiriqlarda psixologik muhit ham muhim o'rin tutadi. Xususan,

o'quvchilarda ishonch uyg'otish, har bir topshiriq bo'yicha konstruktiv fikr-mulohazalar berib borish, og'zaki nutq va tinglash faoliyatini o'zaro bog'liq holda olib borish lozim. O'rganuvchilar o'z muvaffaqiyatsizliklaridan qo'rqmasdan, har bir topshiriqda yangi nimanidir o'rganish, amaliy natijalarga erishish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Buning uchun pedagoglar bir vaqtning o'zida ham o'rgatuvchi, ham ruhiy qo'llab-quvvatlovchi rolini bajarishi lozim. Bundan tashqari, virtual vositalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda o'quv dasturlarini yangilash, zamonaviy o'quv resurslaridan keng foydalanish, metodik yondashuvlarni zamon talablari asosida qayta ko'rib chiqish juda ham muhim. Masalan, an'anaviy tinglab tushunish darslariga zamonaviy podkastlar, filmlar, musiqa asarlari, ijtimoiy tarmoqlardagi qisqa videolarni tatbiq etish talabalar uchun yanada qiziqarli va mazmunli bo'ladi. Bu yo'nalishda, yangi tendensiyalardan doimo boxabar bo'lish, vatanimizda va xorijda e'tirof etilgan ta'lim platformalari imkoniyatlaridan keng foydalangan holda interaktiv ta'lim jarayonini yo'lga qo'yish zarur [4].

Takrorlash uchun eslatib o'tish lozimki, tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish — bu nafaqat sinfda yoki an'anaviy darslarda, balki virtual muhit va zamonaviy axborot makonida ham muhimdir. Chunki hayotimizning ko'p vaqtini onlayn va raqamli axborot oqimlarida o'tkazamiz. O'quvchilar uchun ham, pedagoglar uchun ham virtual vositalardan samarali foydalanish — zamon amri va dastlabki zaruratdir. Tinglab tushunish shunchaki til o'rganish emas, balki mustaqil bilim izlash, turli axborotlarni tezda anglash, kundalik va professional faoliyatda sifatli muloqot qilish uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi [5].

Xulosa:

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, virtual vositalar yordamida tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish bugungi zamon talabi bo'lib, bu sohada ko'plab muammolar va kamchiliklar mavjud. Eng muhim kamchiliklar — audio va video materiallarning sifatsizligi, texnik nosozliklar, topshiriqlarning bir o'xshash va zerikarli bo'lishi, motivatsiyaning yetishmasligi, muntazam nazorat va individual yondashuvlarning cheklanganligi, baholashning avtomatik ko'rinishi

kabilardan iborat. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun sifatli materiallarni tanlash, metodik yondashuvlarni yangilash, interaktiv va kreativ mashg'ulotlarni tashkil etish, texnologik imkoniyatlarni kengaytirish, psixologik muhitni yaxshilash va pedagoglar malakasini oshirib borish zarur. Faqat shundagina, virtual vositalar yordamida tinglab tushunish kompetensiyasini samarali rivojlantirish va talabalarni zamonaviy, malakali, bilimdon shaxslar sifatida tarbiyalash mumkin bo'ladi. Qisqasi, virtual vositalar dunyosida tinglab tushunish — zamonaviy dunyoning ajralmas qismi, uni to'g'ri yo'lga qo'yish va samarasi uchun barcha omillarni hisobga olish, zamonaviy metodlar va yangiliklardan samarali foydalanish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish bizga kerakli natijani beradi. Shu orqali, har bir o'quvchi va talaba zamonaviy bilim va malakaga ega bo'lish, doimiy ravishda o'sib borish yo'lida teng imkoniyatlarni qo'lga kiritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, X. (2018). "Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik asoslari". Zamonaviy Ta'lim, 4(2), 22-27.
2. Akbarov, A. (2019). "Virtual ta'lim muhitida til o'rganishda innovatsion yondashuvlar". O'zbek Tili va Adabiyoti, 5(3), 56-65.
3. Eshonqulova, D. (2020). "Onlayn platformalarda chet tilini tinglab tushunishni rivojlantirish". Til va Adabiyot Ta'limi, 8(4), 77-84.
4. Jo'raeva, N. (2021). "Multimediali vositalardan foydalanishda uchraydigan muammolar va ularni hal etish yo'llari". Axborot Texnologiyalari, 6(2), 50-59.
5. Karimova, M. (2019). "Audiovizual materiallar asosida tinglab tushunishni rivojlantirish". Filologiya Masalalari, 3(1), 99-105.
6. Qurbonova, S. (2017). "Ta'limda virtual vositalardan foydalanish samaradorligi". Pedagogika, 2(4), 33-39.
7. Rasulova, N. (2022). "Interaktiv ta'limda tinglab tushunish kompetensiyasining shakllanishi". Ta'lim Taraqqiyoti, 11(1), 44-50.